

дники, зокрема, В. Вернадський [3] та А. Ферсман [8] також сприймали технічний, технологічний та економічний прогрес виключно позитивно, як підставу для безпроблемного майбутнього людства. Усвідомлення небезпеки безмежного використання технологічних можливостей з метою отримання прибутку прийшло значно пізніше, коли стали очевидними руйнівні наслідки безвідповідального використання природи. Нині нагальним є визнання пріоритету екологічних та соціальних цілей, перехід до якісного зростання за допомогою контролю над впровадженням нових технологій. Одним з основних принципів розвитку індустріального суспільства повинно стати екотехнічне ставлення до природи, яке означає максимальне пристосування технологій до закономірного ходу природних процесів.

На нашу думку, технічні та економічні новації потрібно розглядати як базу для досягнення екологічних і соціальних цілей, але разом з тим максимум уваги необхідно приділяти нейтралізації можливих негативних наслідків. Використання нових технологій в екологічно модернізованих виробничих процесах, екологічне оновлення в цілому має супроводжуватись соціальними змінами, поліпшення якості життя та умов праці, забезпеченням повної зайнятості населення завдяки створенню нових робочих місць і скороченню тривалості робочого часу. Це означає, що вирішення екологічних проблем є принципово неможливим без істотних змін у суспільстві.

Як слушно зазначає відомий дослідник еколого-економічних проблем І. Грабинський, складність ситуації полягає у тому, що кожна з підсистем еколого-економічної системи має свої цілі, завдання та інтереси. Наприклад, соціальна підсистема ставить собі за мету досягнення високого життєвого рівня та забезпечення суспільного добробуту. Екологічна підсистема прагне зберегти недоторканими свої компоненти, економічна – одержати внаслідок функціонування максимально можливий дохід. Проблема полягає у тому, що жодна з підсистем не може досягти мети, не зачіпаючи інтересів двох інших. Зокрема, забезпечити суспільний добробут не можна без створення певних, необхідних суспільству життєвих благ, матеріал для яких потрібно вилучити з екологічної підсистеми, а соціальної справедливості можна досягти тільки шляхом втручання до перерозподілу створеного в економічній підсистемі продукту. Припинення втручання в екологічну систему означало б припинення існування як соціальної, так і економічної підсистем. Інтереси економічної підсистеми також зачіпають інтереси двох інших. У такій ситуації найскладнішим є узгодження цих цілей, досягнення певної рівноваги інтересів, що виступає необхідною умовою максимальної ефективності національної економіки [4].

Різні за формами прояву еколого-економічні проблеми часто мають глобальний характер. Сюди належать кліматичні зміни, забруднення морів та океанів, руйнація земельного фонду планети, ресурсозбереження і нові шляхи освоєння енергетичних ресурсів та ін. Все це має як екологічний, так і економічний аспект. Розв'язання цих проблем можливе тільки при об'єднанні зусиль усього світового співтовариства. При цьому необхідно відмовитися від колишніх уявлень про національні пріоритети, а також зайвих амбіцій. Як

слушно підкреслює С. Соколенко, на рубежі III тисячоліття виникла необхідність нового бачення світовим співтовариством глобальної екологічної ситуації. Іншими словами, настала епоха " нової відповідальності " всіх держав за безпеку земної цивілізації [7]. У цьому контексті засновник нового наукового напрямку – " економічна екологія " Ю. Туниця запропонував світовій спільноті проект Екологічної Конституції Землі і ця ініціатива взята під опіку Римського Папи [6].

Сьогодні необхідним стає переосмислення багатьох положень економічної теорії, перегляд ролі і місця природи в економічному процесі та аналізі. Природу потрібно визнати головним джерелом суспільного багатства та найважливішим чинником виробництва і забезпечення ресурсо- і енергозбереження. Для досягнення цієї мети можна, зокрема, запропонувати забезпечення зростання питомої ваги вартості природної складової виробництва, що створить основу для підвищення рентабельності екологічно чистих виробничих процесів. Таким чином, головне завдання екологічної політики на порозі XXI ст. полягає у здійсненні структурних зрушень в економічній системі, її зміна згідно з новим типом раціональності, яка б забезпечила розвиток екологічно доцільних форм виробництва і споживання. Таке концептуальне бачення природоохоронної діяльності, що ґрунтується на екологічних критеріях економічного розвитку, видається перспективним як на рівні методології економічної теорії, так і національної економічної системи, глобальної економіки, оскільки максимально враховує взаємозумовленість екологічних та економічних процесів у XXI ст.

Література

1. Веклич О. А. Эколого-экономические противоречия. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 4.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. – М.: Наука, 1989. – С. 20.
3. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988. – С. 72.
4. Грабинський І. М. Формування екологічної парадигми сучасної економічної науки//Формування нової парадигми економічної освіти в Україні (до 150-річчя від дня народження С. Подолинського). Матеріали міжнар. наук. – метод. конф. – Львів, 19-20 жовтня 2000. – Львів: Львівський НУ ім. Ів. Франка, 2000. – С. 12.
5. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів: Львівський НУ ім. Ів. Франка, 2001. – С. 205.
6. Козловський Б. Планету, як квартиру, не поміняєш – треба що зберегти// Високий Замок. – 2000. – 23 вересня. – С. 11.
7. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – С. 443-444.
8. Ферсман А. Е. Занимательная геохимия. Химия Земли. – М.: изд-во АН СССР, 1959. – С. 125.
9. Шумахер Ф. Человек в природном мире. – Спб.: ОРИС, 1991.

УДК 621.798.

Доц. О.В. Майор, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Розглядаються проблеми формування екологічної політики в кризовий період

Ключові слова: природоохоронні цілі, екологічний контроль, екологічна безпека, екологічна політика.

Doc. O.V. Major – USUFWT

Social and economic preconditions of an ecological politics in the crisis period

The are analyzed problems of formation of an ecological politics in the crisis period.

Key words: the nature protection, ecological control, ecological safety, an ecological politics.

Економічна криза при переході до ринкових відносин, політична нестабільність в суспільстві, недосконалість законодавчих і регламентуючих норм, низька виконавська дисципліна, різке скорочення асигнувань на природоохоронні цілі, відсутність реальних можливостей технологічного переоснащення виробництва, не відпрацьованість механізмів екологічного контролю за ходом економічних реформ становлять сьогодні реальну загрозу подальшого погіршення стану природного середовища.

Тенденцію до зменшення валових показників забруднення природного середовища, що спостерігається протягом останніх 3-4 років, не можна вважати результатом цілеспрямованої екологічної політики. Це наслідок масової зупинки і простоїв виробництва, поживлення якого неминуче призведе до росту шкідливих емісій в природу.

Нові соціально-економічні умови і своєрідність перехідного періоду диктують необхідність переосмислення уже сформованих підходів до природоохоронної справи і формування таких механізмів і процедур, які б адекватно відображали реальну ситуацію. Тому при обґрунтуванні природоохоронної стратегії, виборі тактики і шляхів її здійснення треба враховувати, що:

1. Для забезпечення екологічної безпеки, як показує світовий досвід, на природоохоронні цілі необхідно щорічно спрямовувати 3-5 % валового національного продукту держави. В Україні цей показник в 15-20 разів менший, і в найближчі 3-5 років розраховувати на відчутне збільшення екологічних інвестицій, очевидно, не варто. Тому, реально оцінюючи перспективу, треба погодитись з тим, що екологічна політика може будуватись на спробах досягнення певного компромісу між невідкладними завданнями економічного порятунку і першочерговими екологічними цілями, не торкаючись питання про пріоритет останніх.

2. В умовах тотального дефіциту ресурсів у запеклих поборників чистої природи постійно існує спокуса діяти адміністративними методами: заборонити, закрити, обмежити. Адміністративне рішення в будь-якому випадку порушуватиме баланс соціальних інтересів, серед яких екологічні інтереси далеко не першорядні. Отже, при здійсненні екологічної політики треба постійно шукаючи компроміс між соціальними благами і екологічними пріоритетами.

3. Існуюче законодавче і нормативне забезпечення природоохоронної діяльності не можна вважати достатньо досконалим. Законодавчі акти, що регулюють економічні відносини, в переважній своїй більшості не мають се-

рийзного екологічного обґрунтування, а в таких важливих напрямках ринкових реформ, як приватизація, конверсія оборонних галузей, земельна реформа, екологічні регламенти, їх здійснення законодавством взагалі не передбачені. Якщо ще врахувати усталену практику постійних змін в законодавстві, то очевидним стає те, що екологічна політика місцевих органів влади і регіональних державних природоохоронних структур буде здійснюватись в невизначеному правовому полі, що може призвести до виникнення конфліктних ситуацій між різними учасникам цього процесу.

4. Сьогодні ми не володіємо достовірною науково обґрунтованою інформацією про реальну загрозу і потенційні соціальні наслідки як очевидних порушень, так і прихованих негативних впливів на природне середовище. Всі наші практичні дії і рішення базуються переважно на інтуїції і фактах, що лежать на поверхні. Тому і доцільність заходів, у, які вкладаються певні кошти і ресурси, можна завжди ставити під сумнів. Отже, тактика природоохоронних дій в області повинна базуватись на об'єктивній інформації, що є не тільки соціально необхідно, а й економічно вигідно.

5. Склалось критичне становище з фінансуванням екологічних програм. Бюджетні асигнування зведені до мінімуму. Надії на позабюджетні природоохоронні фонди як додаткове джерело фінансування, не справилися. Кошти від платежів за забруднення навколишнього середовища розпорошені по численних фондах, відсутній належний контроль за їх цільовим використанням. До цього необхідно додати постійну неплатоспроможність підприємств, недосконалість самого процесу стягнення платежів. Таким чином, фінансовий чинник в найближчі роки буде істотно обмежувати природоохоронну діяльність. Тому курс на реалізацію крупномасштабних і дорогих екологічних проектів буде помилковим і приреченим на невдачу.

6. Неефективно використовується науковий потенціал для вирішення екологічних проблем. Різними аспектами природоохоронної тематики займаються академічні і галузеві науково-дослідні установи, вузи, багато розробок яких роками не впроваджуються в практику. Часто окремі дослідження дублюються. Поява на ринку наукових послуг нових формувань (малих наукових підприємств, центрів і т. п.) не вирішила питання.

7. Існує значний розрив між дійсним ризиком, викликаним тією чи іншою екологічною проблемою, і адекватністю рівня занепокоєності нею населення. Це дуже тривожне явище, яке часто породжує відкрите протистояння між населенням і владою, що веде або до загострення соціальних конфліктів, або до нерациональних витрат коштів. Тому в механізм екологічної політики треба буде обов'язково вводити договірні, погоджувальні та експертні процедури, які давали можливість приймати компромісні рішення.

8. Відсутність чіткої організації системи влади веде до поглиблення процесу "екологічної суверенізації", коли органи влади нижчих рівнів претендують на невласливі їм права, в результаті чого екологічна ситуація виходить з-під контролю, створюється дисбаланс інтересів, а природні багатства розбазарюються.

9. Сьогодні реальна економічна сила поступово переходить в руки підприємців і ділових структур. На жаль, пасивність органів влади у сприянні реалізації екологічних ініціатив, відсутність механізмів залучення ринкових структур до активної участі у виконанні природоохоронних проєктів, бізнес залишився поза цією важливою справою. Отож, треба створити умови, щоб бізнес працював на екологію, прийняв вигідні для нього і території правила гри.

Таким чином, перелічені вище обставини і формують ту несприятливу соціально-економічну обстановку, на фоні якої доведеться здійснювати екологічну політику в області протягом найближчих років. Врахування цих чинників і, в першу чергу, жорсткі фінансові обмеження, є об'єктивно необхідною передумовою постановки реальних екологічних цілей і завдань на перспективу. Результативною може бути тільки така політика, яка адекватна фінансово-ресурсним можливостям в конкретних економічних умовах.

Література

1. Річний звіт Державного фонду охорони навколишнього природного середовища за 1998 рік. – Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, 1999. – 51 с.

2. Йорг Кларер, Патрик Франсис, Джим МакНиколас и Александр Голуб. Охрана окружающей среды и экономическое развитие. Потенциал экономических инструментов для улучшения состояния окружающей среды и устойчивого развития в странах с переходной экономикой. – Сантандре, Венгрия, 1999. – 100 с.

УДК 330.101:330.15

Доц. Н.В. Павліха¹⁴, канд. екон. наук –
Луцький ДТУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК НАПРЯМКУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Виходячи із основних тенденцій негативних змін стану навколишнього природного середовища, існує необхідність в екологізації суспільного виробництва. Запровадження ресурсозберігаючих технологій дозволить забезпечити збереження якості природного середовища при максимальному отриманні високоякісного суспільного продукту.

Ключові слова: екологізація, ресурсозбереження, збереження якості навколишнього середовища.

Doc. N.V. Pavlikha – STU of Luc'k

The theoretical aspects of resource-saving as a trend in the society ecologization

The necessity of the social production ecologization arises from the fundamental tendency of negative changes of the environment state. The introduction of resource – saving technologies provides the saving of natural environment quality and makes it possible to receive a social product of maximum quality.

Key words: ecologization, resource – saving, saving of natural environment quality.

¹⁴ кафедра економіки та підприємництва, Луцький державний технічний університет

Згубні наслідки виробничої діяльності людини досягли нині високого рівня і продовжують невпинно зростати. Тому дослідження впливу негативних чинників на навколишнє середовище є актуальним завданням у зв'язку з загостренням таких екологічних проблем як порушення динамічної рівноваги в природних комплексах і системах, антропогенне забруднення навколишнього природного середовища, нагромадження відходів. Підвищення ефективності природоохоронних заходів призведе до зниження згубного впливу трудової діяльності людини на окремі компоненти природи та навколишнє середовище в цілому.

Нинішній процес соціально-економічних перетворень в Україні, пов'язаний з вирішенням проблем перехідного періоду, характеризується не простою особливістю: він відбувається в екстремальних екологічних умовах, з огляду на це, одним з найскладніших завдань перехідного періоду є докорінна екологічна реконструкція всієї господарської діяльності в країні.

Загальновизнаним є офіційний міжнародний статус України як зони екологічного лиха, що є наслідком екологічно необґрунтованого господарювання. Аналізуючи стан використання природно-ресурсного потенціалу в кожній галузі і сфері господарства, на кожному підприємстві недостатньою є механізація і автоматизація виробничих процесів і невинновато великими втрати ресурсів. Все це, безумовно, загострює екологічні проблеми.

Такий стан пояснюється тим, що протягом десятиліть головна увага приділялась прискоренню темпів зростання економіки будь-якою ціною, що досягалось за рахунок ресурсно-затратної та багатовідходної технології виробництва.

У сучасних умовах найважливішим напрямком оздоровлення природного навколишнього середовища, збереження та примноження його відтворювальних і відновлювальних функцій є всебічна екологізація суспільного виробництва на всіх його рівнях.

Під екологізацією розуміють об'єктивно зумовлену рівнями розвитку суспільства та його продуктивних сил, ефективно і послідовно здійснювану систему державних, галузевих, регіональних та місцевих заходів, спрямованих на впровадження в практику якісно нових ресурсозберігаючих, еколого-безпечних видів техніки, технологій і організації матеріального виробництва з метою бережного та високоефективного використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення та примноження, підтримання динамічної природно-екологічної рівноваги і сприятливих, з точки зору здоров'я людини, умов та якісних характеристик навколишнього природного середовища. Кінцевим результатом ресурсозбереження та екологізації повинна стати гармонія взаємовідносин між суспільством і природою.

Для вирішення проблеми екологізації суспільного виробництва в сфері створення мало- і безвідходного виробництва необхідно здійснити ряд завдань. Серед них:

- формування і реалізація політики управління в сфері поводження з відходами шляхом створення організаційних, нормативно-правових та інформа-